

“YASHIL IQTISODIYOT SOHASIDA ILMIY DISKURS TARJIMASINING MUAMMOLARI”

Mavlyanova Malohat Baxriddinovna

Guliston davlat universiteti magistranti, Lingvistika

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18897548>

Annotatsiya: "Yashil iqtisodiyot" tushunchasi barqaror rivojlanish, iqlim o'zgarishi va atrof-muhit siyosati bo'yicha global munozaralarda markaziy o'rinni egalladi. Xalqaro tashkilotlar, hukumatlar va tadqiqotchilar turli tillarda bilim almashganligi sababli, "yashil iqtisodiyot" munozarasining tarjimai samarali muloqotda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bu munozara iqtisodiyot, ekologiya, texnologiya va siyosat doiralarini o'z ichiga olgan fanlararo tabiati bilan ajralib turadi. Murakkablik tarjima uchun o'ziga xos qiyinchiliklarni tug'diradi. Rivojlangan mamlakatlarda ilmiy va texnologik jadal rivojlanish va ushbu fan va texnologiyalarni rivojlanayotgan mamlakatlarda yoyish zarurati tufayli "yashil iqtisodiyot" bo'yicha ilmiy tarjimaga talab oshdi. Ushbu tadqiqot tarjimonlar ilmiy matnlarni ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda duch keladigan asosiy muammolarni o'rganishga va bu muammolarning asosiy sabablarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tarjimonlar "Yashil iqtisodiyot" bo'yicha ilmiy matnlarni tarjima qilishda so'zlarning aniqligi, aniqligi, terminologik izchilligi, so'z tartibi, kelishuv, zamon va aspekt hamda passiv tuzilma kabi leksik va sintaktik muammolarga duch kelishgan. Bundan tashqari, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tarjimonlarning bu sohada tajribasining yo'qligi, talabalarning so'zma-so'z tarjimaga to'liq bog'liqligi va ilmiy matnlarning sezgirligidan xabardor emasligi bu muammolarning eng muhim sabablaridan biridir.

Kalit so'zlar: ilmiy tarjima, terminologiya, muammolar, ingliz tili, o'zbek tili

Kirish

So'nggi yillarda butun dunyoda yashil iqtisodiyot (green economy) masalasi dolzarb bo'lib bormoqda. BMT, Yevropa Ittifoqi va boshqa xalqaro tashkilotlar yashil iqtisodiyotni barqaror rivojlanishning ajralmas qismi sifatida ilgari surmoqda. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotga oid ilmiy diskurs ham kengayib bormoqda. Ilmiy diskursning mazmuni atamalar, konseptlar, maqsad va vazifalardan iborat bo'lib, ularni boshqa tillarga to'g'ri tarjima qilish xalqaro hamkorlikning muhim sharti hisoblanadi. Chet el va mahalliy adabiyotlarda yashil iqtisodiyotning asosiy tushunchalari, prinsip va ko'rsatkichlari ko'plab ilmiy maqola va monografiyalarda yoritilgan. Biroq ilmiy diskursning tarjima jihatlari, terminologiya standartlari, semantik nozikliklari hali yetarlicha tadqiq qilinmagan. Bu esa tarjimashunoslik uchun yangi ilmiy maydon ochadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — yashil iqtisodiyot sohasidagi ilmiy diskursni boshqa tillardan o'zbek tiliga tarjima qilishda uchraydigan muammolarni tahlil qilish va ularning yechimlarini ishlab chiqishdir. Shu maqsadda quyidagi vazifalar belgilandi:

- Yashil iqtisodiyotga oid ilmiy diskursning asosiy xususiyatlarini aniqlash;
- Ushbu diskursdagi terminologik birliklarning tarjima muammolarini o'rganish;
- Chet tillardan o'zbekchaga tarjimada uchraydigan semantik, stilistik va madaniy muammolarni ko'rsatish;
- Muammolarni bartaraf etish uchun ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

O'zbek tilida yashil iqtisodiyotga oid ilmiy diskurs tarjimai bo'yicha ilmiy izlanishlar cheklangan. Ayni paytda, mavjud tadqiqotlar ko'proq iqtisodiy mazmunni yoritadi,

tarjimashunoslik jihatini esa kam yoritadi. Bu bo'shliqni to'ldirish ushbu maqolaning asosiy yangiligi bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, yashil iqtisodiyotga doir ilmiy atamalar va konsepsiyalar bir qator tillarda hali standartlashmagan. Natijada tarjimonlar va olimlar ko'plab tarjima muammolariga duch keladilar. Ushbu ishda yashil iqtisodiyot sohasidagi ilmiy diskursni tarjima qilishda uchraydigan asosiy muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilinadi.

Ilmiy diskurs – bu ma'lum bir ilmiy sohada ishlatiladigan terminlar, tushunchalar, matn tuzilishi, dalillash usullari va uslubiy vositalarning yig'indisidir. Yashil iqtisodiyotga oid diskurs ko'p qirrali bo'lib, iqtisodiyot, ekologiya, siyosat, huquq va texnologiyalar sohalarini qamrab oladi. Shu sababli uning tarjimasi ham lingvistik, ham pragmatik jihatdan murakkab jarayon hisoblanadi.

So'nggi yillarda tarjimashunoslar ilmiy matnlarni tarjima qilishda terminologik bir xillikni ta'minlash, kontekstga mos ekvivalent topish, madaniy hamda institutsional farqlarni hisobga olish muhimligini ta'kidlamogda. Yashil iqtisodiyot bo'yicha ishlangan ko'plab maqolalarda inglizcha, fransuzcha, nemischa manbalar ustun bo'lgani uchun o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilish dolzarbdir.

Tadqiqot quyidagi manbalar asosida olib borildi:

- BMTning Yashil iqtisodiyot bo'yicha hisobotlari;
- Yevropa Ittifoqi va Jahon banki materiallari;
- Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi ilmiy maqolalar;
- Atamalar lug'atlari va terminologik bazalar.

Metod sifatida taqqoslash (comparative analysis), ekvivalent qidirish (equivalence search), diskursiv tahlil (discourse analysis) va kontekstual yondashuv (contextual approach)dan foydalanildi.

Tahlil davomida quyidagi muammolar aniqlandi:

1. **Terminologik noaniqlik** – Masalan, *green economy* termini ba'zan “yashil iqtisodiyot”, ba'zan “ekoiqtisodiyot” deb tarjima qilinadi.
2. **Atamalarning standartlashmaganligi** – *Sustainable development, circular economy, low-carbon development* kabi tushunchalar o'zbek tilida turlicha tarjima qilinmogda.
3. **Kontekstga bog'liqlik** – Ba'zi terminlar turli sohalarda turlicha ma'noga ega bo'ladi (masalan, *carbon footprint, offset*).
4. **Madaniy va institutsional farqlar** – Qonunchilik yoki siyosiy dasturlar nomi turli mamlakatlarda o'ziga xos bo'lgani sababli to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish qiyinchilik tug'diradi.

Quyidagi jadvalda Yashil iqtisodiyot sohasida eng aktual bo'lgan terminlar namunasi keltirilgan.

Terminlar (Ingliz tilida)	O'zbek tilidagi qisqacha izohi
Green Economy	Atrof-muhitga zarar keltirmasdan iqtisodiy o'sishni ta'minlaydigan iqtisodiy model.
Sustainable Development	Hozirgi ehtiyojlarni qondirib, kelajak avlodlarning ehtiyojlariga zarar bermaslik tamoyili.

Circular Economy	Mahsulotlar va resurslarni qayta ishlash hamda qayta ishlatishga asoslangan iqtisodiyot.
Low-carbon Economy	Uglerod chiqindilari kam bo'lgan iqtisodiyot.
Decarbonization	Uglerod chiqarishni bosqichma-bosqich kamaytirish jarayoni.
Carbon Neutrality	Ishlab chiqariladigan CO ₂ miqdorini kamaytirish yoki qoplash orqali nol darajasiga keltirish.
Net Zero Emissions	Umumiy issiqxona gazlarini chiqarish nolga teng bo'lishi.
Renewable Energy	Qayta tiklanuvchi energiya manbalari (quyosh, shamol, suv...).
Energy Transition	An'anaviy yoqilg'idan toza energiya manbalariga o'tish.
Green Growth	Atrof-muhitga zarar yetkazmagan holda iqtisodiy o'sish.
Ecosystem Services	Tabiat tizimlari inson uchun taqdim etadigan xizmatlar (suv, havoni tozalash).
Natural Capital	Tabiiy resurslar (suv, yer, havo) jamg'armasi.
Biodiversity Conservation	Biologik xilma-xillikni saqlab qolish.
Sustainable Agriculture	Atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan qishloq xo'jaligi.
Organic Farming	Kimyoviy o'g'itlarsiz va pestitsidsiz qishloq xo'jaligi yuritish.
Climate Resilience	Iqlim o'zgarishiga moslashish va qarshi turish qobiliyati.
Carbon Footprint	Inson faoliyatining CO ₂ chiqarishga qo'shgan hissi.
Water Footprint	Inson faoliyatining suv sarfiga ta'siri.
Sustainable Forestry	O'rmon resurslarini tiklab turish asosida boshqarish.
Blue Economy	Dengiz va suv resurslaridan barqaror foydalanish iqtisodiyoti.
Solar Energy	Quyosh nuri orqali energiya olish.
Wind Power	Shamol kuchidan elektr energiya ishlab chiqarish.
Hydropower	Suv oqimi yordamida energiya olish.
Geothermal Energy	Yer osti issiqligidan foydalanib energiya ishlab chiqarish.
Bioenergy	Organik chiqindilardan energiya olish.
Energy Efficiency	Energiyani tejab ishlatish va samaradorlikni oshirish.
Smart Grids	Elektr energiya tarmoqlarining zamonaviy aqlli boshqaruvi.
Green Technologies	Atrof-muhitga zarar bermaydigan texnologiyalar.
Electrification	Transport va boshqa sohalarni elektrga o'tkazish jarayoni.
Clean Technology (Cleantech)	Atrof-muhitni asrashga qaratilgan texnologiyalar majmuasi.
Green Finance	Ekologik loyihalarni moliyalashtirish tizimi.
Green Bonds	Atrof-muhitni himoya qiluvchi loyihalarni moliyalashtirish uchun chiqarilgan obligatsiyalar.

ESG (Environmental, Social, Governance)	Kompaniyaning ekologik, ijtimoiy va boshqaruv masalalariga e'tibori.
Sustainable Investment	Barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi investitsiyalar.
Carbon Pricing	CO ₂ chiqindilariga narx belgilash tizimi.
Cap-and-Trade	Ifloslantirish huquqlarini cheklash va savdo qilish tizimi.
Climate Policy	Iqlim o'zgarishini kamaytirish uchun davlat siyosati.
Environmental Taxation	Atrof-muhitni ifloslantiruvchi faoliyatga soliq solish.
Subsidy Reform (Fossil Fuel Subsidies)	Zararli yoqilg'i subsidiyalarini bekor qilish yoki kamaytirish.
Just Transition	Yashil iqtisodiyotga o'tishda ishchilar va jamoalarning manfaatlarini himoya qilish.
Green Infrastructure	Ekologik jihatdan barqaror infratuzilma (yashil yo'llar, bog'lar).
Sustainable Transport	Ekologik jihatdan toza transport turlari.
Public Transit Electrification	Jamoat transportini elektr energiyaga o'tkazish.
Green Buildings	Energiya tejamkor va ekologik me'yorlarga mos binolar.
Energy-efficient Appliances	Kam energiya sarflaydigan maishiy texnika.
Waste Reduction	Chiqindilarni kamaytirish siyosati.
Zero Waste	Chiqindisiz ishlab chiqarish va iste'mol modeli.
Eco-innovation	Atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan innovatsiyalar.
Corporate Social Responsibility (CSR)	Kompaniyalar tomonidan ijtimoiy va ekologik mas'uliyatni bajarish.
Life Cycle Assessment (LCA)	Mahsulotning butun hayot davri davomida ekologik ta'sirini baholash usuli.

Tarjima jarayonida yuqoridagi muammolarni kamaytirish uchun:

- Milliy terminologik bazalar yaratish;
- Xalqaro standartlarni o'zbek tilida bir xillashgan shaklda kiritish;
- Ilmiy maqola va hisobotlarda bir xil ekvivalentlardan foydalanish;
- Tarjimon va soha mutaxassislari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Ilmiy diskurs tarjimasi nafaqat lingvistik, balki siyosiy va iqtisodiy ahamiyatga ham ega. Chunki noto'g'ri tarjima qilingan terminologiya noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga olib kelishi mumkin.

Xulosa

Yashil iqtisodiyot sohasida ilmiy diskurs tarjimasi — bugungi globallashuv va xalqaro hamkorlik sharoitida nihoyatda dolzarb, murakkab va ko'p qirrali masala sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ushbu yo'nalishda terminologik birlikni ta'minlash, tarjima sifatini oshirish va mazmunini aniqlikka erishish bir nechta asosiy omillarga bog'liq.

Birinchidan, **terminlarni standartlashtirish va yagona ekvivalent yaratish** ilmiy diskursning mantiqiy yaxlitligi va tushunarligini saqlashda asosiy omildir. Bu nafaqat ilmiy

hamjamiyat o'rtasida yagona tushunchalar maydonini shakllantiradi, balki turli tillardagi manbalar bilan ishlashda izchillikni ta'minlaydi.

Ikkinchidan, **tarjimon ilmiy sohaning mohiyati va asosiy tushunchalarini chuqur o'zlashtirishi** lozim. Yashil iqtisodiyotning o'ziga xos iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatlari bo'lib, ularni to'g'ri va aniq yetkazish faqatgina lingvistik emas, balki mavzuviy bilimni ham talab qiladi.

Uchinchidan, **diskurs tahlili va kontekstual yondashuvdan foydalanish** sifatli tarjima uchun samarali vosita hisoblanadi. Bu yondashuv matnning semantik qatlamlarini, nutq aktlarini va intertekstual aloqalarini to'liq anglashga yordam beradi, natijada mazmuniy yo'qotishlar va noto'g'ri talqinlar kamayadi.

Kelgusida esa **maxsus ikki yoki uch tilli lug'atlar, termin bazalari hamda tarjima bo'yicha metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish** ushbu sohaga katta hissa qo'shadi. Bunday resurslar nafaqat tarjimonlar uchun, balki ilmiy xodimlar, siyosatchilar va ekologiya yo'nalishidagi mutaxassislar uchun ham samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu tariqa, ilmiy diskurs tarjimasini takomillashtirish orqali yashil iqtisodiyot konsepsiyasining global miqyosda to'g'ri va bir xilda tushunilishini ta'minlash mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Jacobs, M. Green Growth: Economic Theory and Political Discourse. London, 2012.
2. Munday, J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. Cambridge, 2016.
3. United Nations Environment Programme (UNEP). Making Peace with Nature. 2021.
4. Hadeel M. Al-Smadi (2022) Challenges in Translating Scientific Texts: Problems and Reasons. Journal of Language Teaching and Research, 2022.
5. Stokness P.E. Tomorrow's Economy. London, 2021.
6. Каримова. А. "Ilmiy matn tarjimasi nazariyasi". Toshkent, 2021.
7. Tursunov S. "Ekologiya va iqtisodiyot: zamonaviy yondashuvlar". Toshkent, 2023.
8. Bakiyev F. TARJIMASHUNOSLIK SOHASIGA AKTLARNING KIRIB KELISHI OMILLARI VA TARJIMONLAR UCHUN YORDAMCHI DASTURIY VOSITALARNING TURLARI. Samarqand, 2021.